

باسمه تعالی

جزوه زبان ماشین و اسمبلی

مدرس: رضا سعیدی نیا

برای دانلود سایر آثار رضا سعیدی نیا

به سامانه زیر مراجعه کنید:

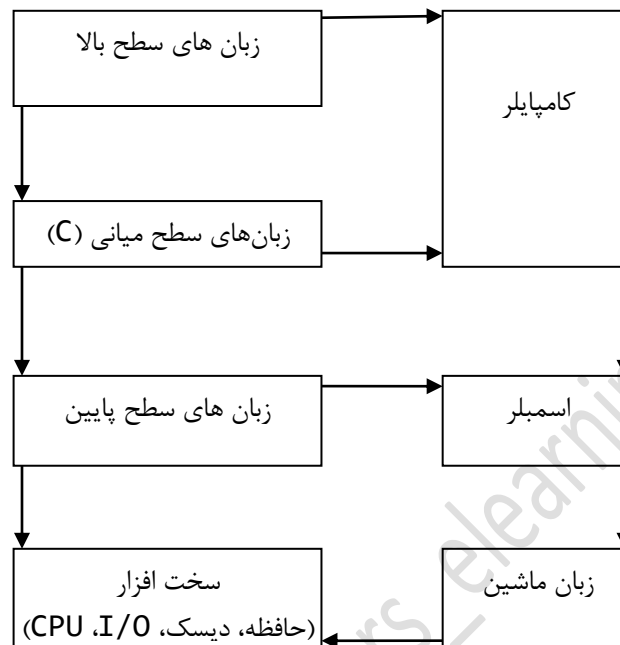
<http://www.idars.ir>

بخش دانشگاهی - فنی مهندسی

فهرست

۳	مقدمه
۴	فصل اول
۴	تبدیل مبنا و عملیات روی اعداد
۵	روش های ذخیره سازی اعداد صحیح در کامپیوتر
۶	روش ذخیره سازی اعداد اعشاری در کامپیوتر (ممیز شناور)
۷	محاسبات در مبنای R
۸	فصل دوم
۸	مقدمه ای بر سخت افزار
۹	مجموعه ثبات پردازنده 8086
۱۱	فصل سوم
۱۱	تعریف سگمنت
۱۱	قالب کلی برنامه اسمبلی
۱۲	تعریف متغیر
۱۴	دستورات اسمبلی
۱۶	انواع عملوند ها
۱۸	فصل چهارم
۱۸	وقفه
۱۹	تشریح صفحه نمایش
۲۱	مدل های حافظه
۲۳	فصل پنجم
۲۳	دستورات محاسباتی
۲۷	فصل ششم
۲۷	شرط و حلقه
۲۷	مقایسه
۲۷	پررش
۲۹	حلقه
۳۲	دستورات منطقی
۳۳	دستورات شیفت
۳۴	دستورات دوران
۳۸	فصل هفتم

۳۸	توابع و زیر برنامه
۴۴	فصل هشتم
۴۴	فایل های اجرایی
۴۵	فصل نهم
۴۵	مدیریت صفحه کلید
۵۰	فصل دهم
۵۰	پردازش رشته
۵۰	دستورات پردازش رشته
۵۵	ضمیمه
63	منابع مطالعه بیشتر
63	ارتباط

[رابطه سخت افزار و زبان های برنامه سازی]

دستور زیر به که به زبان C نوشته شده است را در نظر بگیرید:

```
x = x * y + z - 2;
```

این دستور به زبان اسمبلی شامل چند دستور خواهد شد که باید اعمال زیر را انجام دهد:

```
CPU <- x
CPU <- x × y
CPU <- x × y + z
CPU <- x × y + z - 2
x <--- x × y + z - 2
```

مقایسه زبان های سطح بالا و اسمبلی:

۱. زبان های سطح بالا به نوشتار نزدیک است.
۲. زبان های اسمبلی تعداد خطوط بیشتری دارد.
۳. سرعت اسمبلی بعلت حذف سربار کامپایلر و کنترل مستقیم سخت افزار بیشتر است.
۴. زبان های سطح بالا برای طراحی محیط های کاربر پسند و زبان اسمبلی برای کاربردهای نیازمند سرعت و کنترل سخت افزار کاربرد دارد.

فصل اول

تبدیل مبنا و عملیات روی اعداد

تبدیل از مبنای 10 به r: قسمت صحیح را با تقسیم های متوالی بر r بدست می آوریم تا زمانی که خارج قسمت بر r قابل تقسیم نباشد. سپس از آخرین خارج قسمت به چپ باقی مانده ها را می نویسیم. قسمت اعشار را با ضرب متوالی در r و یادداشت قسمت صحیح حاصل ضرب بدست می آوریم تا زمانی که قسمت اعشار صفر شود یا به دقت مورد نظر برسیم.

مثال:

$$(12.75)_{10} = (?)_2 = (1100.11)_2$$

$$12 = (1100)_2$$

$$0.75$$

$$\times 2$$

$$1.5$$

$$\times 2$$

$$1.0$$

مثال:

$$(14.25)_{10} = (?)_2 = (1110.01)_2$$

$$0.25$$

$$\times 2$$

$$0.50$$

$$\times 2$$

$$1.0$$

تبدیل از مبنای r به 10: قسمت صحیح را در توان های مثبت r و قسمت اعشار را در توان های منفی r ضرب می کنیم و حاصل را جمع کرده، بدست می آوریم.

$$(a_n a_{n-1} \dots a_1 a_0 . a_{-1} \dots a_{-m})_r = a_n \times r^n + a_{n-1} \times r^{n-1} \dots + a_1 \times r^1 + a_0 \times r^0 + a_{-1} \times r^{-1} \dots + a_{-m} \times r^{-m} = \sum_{i=-m}^n a_i r^i$$

مثال:

$$(1110.01)_2 = (?)_{10} = 1 \times 2^3 + 1 \times 2^2 + 1 \times 2^1 + 0 \times 2^0 + 0 \times 2^{-1} + 1 \times 2^{-2} = (14.25)_{10}$$

تبدیل از مبنای 2 به 16: از ممیز به سمت چپ در قسمت صحیح چهار بیت چهار بیت جدا می کنیم و به جای هر چهار بیت رقم معادل آن را در مبنای 16 می نویسیم. از ممیز به سمت راست در قسمت اعشار چهار بیت چهار بیت جدا می کنیم و به جای هر چهار بیت معادل آن را می نویسیم.

مثال:

$$(0110\ 1011.1101\ 0100)_2 = (6B.D4)_{16}$$

$$(0100,1101,0001.0010)_2 = (4D1.2)_h$$

$$(0010,1101,0011,1001.0110,1000)_2 = (2D39.68)_{16}$$

در اسمبلی برای نمایش مبنای ۱۶ بعد از عدد حرف h، مبنای ۲ از حرف b و مبنای ۸ از حرف O استفاده می کنیم. البته سمت چپ ترین رقم باید عدد باشد نه حرف.

زبان ماشین و اسمبلی

مبنای ۸	مبنای 16	مبنای 2	مبنای 10
0	0	0000	0
1	1	0001	1
2	2	0010	2
3	3	0011	3
4	4	0100	4
5	5	0101	5
6	6	0110	6
7	7	0111	7
8	8	1000	8
9	9	1001	9
10	A	1010	10
11	B	1011	11
12	C	1100	12
13	D	1101	13
14	E	1110	14
15	F	1111	15

[جدول تناظر سه مبنای 2، 10 و 16]

تبدیل از مبنای 16 به 2: به جای هر رقم مبنای 16 از جدول چهار بیت معادل آن را قرار می دهیم.
مثال:

$$(2E05A.0F)_{16} = (0010\ 1110\ 0000\ 0101\ 1010.0000\ 1111)_2$$

تبدیل از مبنای 2 به 8: از ممیز به سمت چپ در قسمت صحیح سه بیت سه بیت جدا می کنیم و به جای هر سه بیت رقم معادل آن را در مبنای 8 می نویسیم. از ممیز به سمت راست در قسمت اعشار سه بیت سه بیت جدا می کنیم و به جای هر سه بیت معادل آن را می نویسیم.

تبدیل از مبنای 8 به 2: به جای هر رقم مبنای 8 از جدول سه بیت معادل آن را قرار می دهیم.

تبدیل از مبنای 16 به 8 و بالعکس: ابتدا به مبنای 2 برده سپس به مبنای مقصد می بریم.

مثال:

$$\begin{aligned}(5EA23.1C)_{16} &= (?)_2 = (?)_8 \\ (5EA23.1C)_{16} &= (0101\ 1110\ 1010\ 0010\ 0011.0001\ 1100)_2 \\ &= (001\ 011\ 110\ 101\ 000\ 100\ 011.000\ 111)_2 = (1365043.07)_8\end{aligned}$$

مثال:

$$\begin{aligned}(1E250.21)_{16} &= (?)_2 = (?)_8 \\ (1E250.21)_{16} &= (0001\ 1110\ 0010\ 0101\ 0000.0010\ 0001)_2 \\ &= (011\ 110\ 001\ 001\ 010\ 000.001\ 000\ 010)_2 = (361120.102)_8\end{aligned}$$

روش های ذخیره سازی اعداد صحیح در کامپیوتر

برای ذخیره اعداد بدون علامت از نمایش مبنای 2 استفاده می شود. در این حالت در n بیت از 0 تا $2^n - 1$ جا می شود. برای ذخیره اعداد علامت دار سه روش داریم:

زبان ماشین و اسمبلی

۱. روش علامت - مقدار (sign-magnitude): سمت چپ ترین بیت عدد را علامت در نظر می گیریم برای اعداد مثبت صفر و برای اعداد منفی یک قرار می دهیم. باقی بیت های عدد مقدار آن است.
مثال:

$$\begin{aligned} +12 &= 00001100 \\ -12 &= 10001100 \\ +0 &= 00000000 \\ -0 &= 10000000 \end{aligned}$$

در این روش در n بیت از $(2^{n-1} - 1)$ تا $2^{n-1} - 1$ جا می شود.
این روش دو اشکال دارد؛ اول آنکه برای 0 دو نمایش منفی (در هشت بیت: 10000000) و مثبت (در هشت بیت: 00000000) وجود دارد و دوم آنکه برای انجام عمل تفریق مدار جداگانه لازم است، زیرا بدون مدار جداگانه بعضی اعمال تفریق به درستی انجام نمی شود.
مثال:

$$\begin{aligned} +12 &= 00001100 \\ -12 &= 10001100 + \\ &= 10011000 = -24 \end{aligned}$$

۲. روش متمم یک (1's complement): در این روش عدد مثبت مثل قبل است ولی عدد منفی متمم یک عدد مثبت است.
برای محاسبه متمم یک، یک ها به صفر و صفر ها به یک تبدیل می شوند.
مثال:

$$\begin{aligned} +12 &= 00001100 \\ -12 &= 11110011 \end{aligned}$$

در این روش در n بیت از $(2^{n-1} - 1)$ تا $2^{n-1} - 1$ جا می شود.
این روش نیز یک اشکال دارد؛ آنکه برای 0 هنوز هم دو نمایش منفی (در هشت بیت: 11111111) و مثبت (در هشت بیت: 00000000) وجود دارد. اشکال دوم روش اول با این روش رفع می شود.
۳. روش متمم دو (2's complement): در این روش عدد مثبت مثل قبل می باشد و عدد منفی متمم دو عدد مثبت است.
برای بدست آوردن متمم دو یک عدد از روش زیر استفاده می کنیم:

$$1 + \text{متمم یک} = \text{متمم دو}$$

و یا عدد را از راست به چپ پیمایش می کنیم تا به اولین یک برسیم تا اولین یک را نگه می داریم و از آنجا به بعد را not می کنیم.
مثال:

$$\begin{aligned} +12 &= 00001100 \\ -12 &= 11110100 \end{aligned}$$

در این روش در n بیت از 2^{n-1} تا $2^{n-1} - 1$ جا می شود.
این روش هر دو اشکال روش های قبل را بر طرف می کند.

روش ذخیره سازی اعداد اعشاری در کامپیوتر (ممیز شناور)

ابتدا عدد اعشاری را نرمال می کنیم، یعنی ممیز را به سمت چپ ترین رقم مخالف صفر منتقل می کنیم. عدد به دست آمده شامل دو قسمت کسر و نما خواهد بود که بخش هایی هستند که در حافظه ذخیره می شوند. چون هر پردازنده از مبنای خاصی استفاده می کند نیازی به ذخیره آن نیست.

زبان ماشین و اسمبلی

بیت علامت	هفت بیت	بیست و چهار بیت
کسر	نما	کسر

[نمایشی از ذخیره عدد اعشاری در حافظه]

مثال:

$$+(154.212)_{10} = +(0.154212 \times 10^{+3})$$

$$-(2135.02)_{10} = -(0.213502 \times 10^{+4})$$

$$+(0.00543)_{10} = +(0.543 \times 10^{-2})$$

$$-(0.00012)_{10} = -(0.12 \times 10^{-3})$$

در این روش بیت علامت مخصوص کسر است و نما علامت ندارد. برای تشخیص نمای مثبت و منفی از هم بطور پیش فرض یک عدد پایه در نما قرار می گیرد (مثلا 64 یا 32) و نما با آن جمع می شود.

مثال:

$$+(110100110.1101)_2 = +(0.1101001101101) \times 2^{+9}$$

0	1001001	110100110110100000000000
---	---------	--------------------------

$$-(11011.111101)_2 = -(0.11011111101) \times 2^{+5}$$

1	1000101	110111111010000000000000
---	---------	--------------------------

$$+(0.00111)_2 = +(0.111) \times 2^{-2}$$

0	0111110	111000000000000000000000
---	---------	--------------------------

$$+(FE20.02)_{16} = +(0.FE2002) \times 16^{+5}$$

45	FE2002
----	--------

محاسبات در مبنای r

محاسبات عددی در هر مبنایی مانند مبنای 10 انجام می شود. صرفا باید توجه داشت که در جمع رقم نقلی (رقمی که در جمع از مرتبه پایین به مرتبه بالا منتقل می شود) و رقم قرضی (رقمی که در تفریق از مرتبه بالا به مرتبه پایین منتقل می شود) ارزشی برابر با مبنای عدد یعنی r دارند.

مثال: دو عدد 1A25Bh و 19FC6h در مبنای 16 داده شده اند. عمل جمع و تفریق را روی آنها انجام دهید.

1A25B
19FC6 -
00295

1A25B
19FC6 +
34331

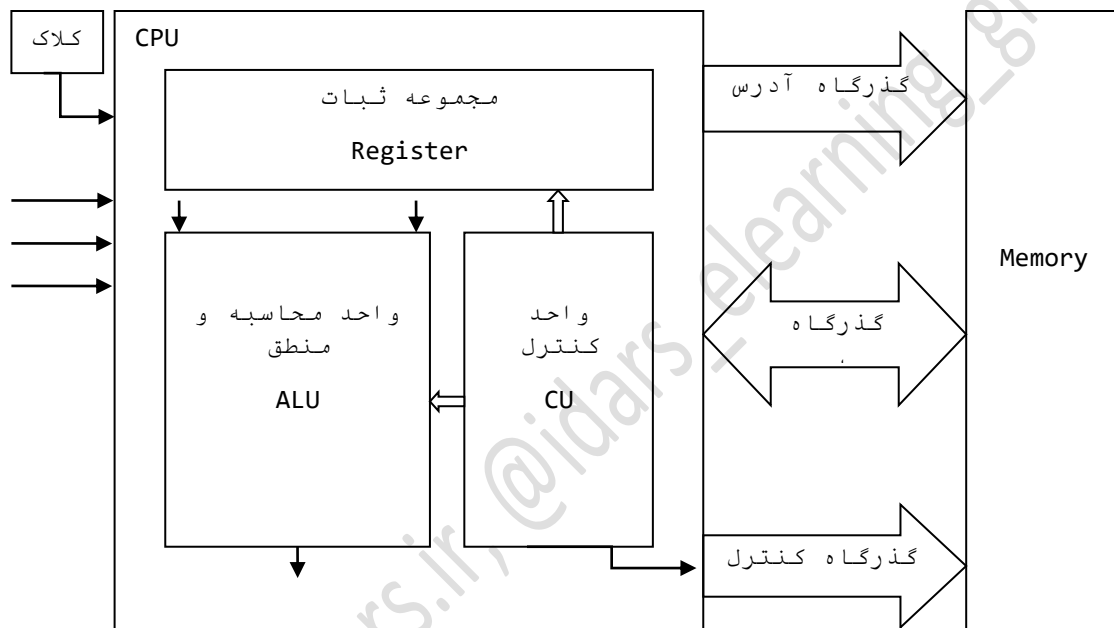

مقدمه ای بر سخت افزار

اکثر پردازنده های فعلی یا Intel هستند و یا سازگار با آن. AMD نیز با Intel سازگار است، معماری کامپیوتر متفاوت دارند ولی دستورات مشابه اجرا می کنند.

سیر پردازنده های Intel: 8086, 80186, 80286, 80386, 80486, 80586 یا Pentium, I, II, III, IV, V, multi-Core و ...

[ساختار پردازنده]

کلاک (ساعت): تعیین سرعت پردازنده. این پایه بطور متناوب صفر و یک می شود. هر بار تناوب صفر و یک شدن را یک پالس ساعت می گویند. هر پردازنده می تواند در هر پالس ساعت یک دستور اجرا کند (بعضی ها کمتر بعضی بیشتر). واحد سرعت ساعت Hz است. $1 \text{ GHz} = 10^9 \text{ Hz}$ یعنی ساعت در ثانیه یک میلیارد بار پالس می زند.

واحد محاسبه و منطق: وظیفه محاسبات ریاضی و منطقی را دارد.

واحد کنترل: وظایف سایر واحد ها را مشخص می کند.

واحد مجموعه ثبات: ثبات یک حافظه موقت داخل پردازنده است. سریع ترین حافظه است.

گذرگاه آدرس: تعیین کننده آدرس خانه حافظه است. هر چه تعداد خطوط آدرس بیشتر باشد، حجم حافظه قابل پشتیبانی بیشتر است. مثلاً 8086، بیست خط آدرس داشت. یعنی $2^{20} = 1 \text{ MB}$ حافظه پشتیبانی می کرد. $8 \text{ GB} = 2^{33}$, $16 \text{ GB} = 2^{34}$

گذرگاه داده: تعداد بیت های داده قابل انتقال در هر آن واحد (پالس ساعت) بین پردازنده و حافظه گذرگاه داده است. 8086، شانزده خط داده داشت.

زبان ماشین و اسمبلی

مجموعه ثبات پردازنده 8086

این پردازنده چهار نوع ثبات 16 بیتی دارد:

۱. ثبات های عمومی: در اکثر دستورات اسمبلی قابل استفاده اند:

- ax (accumulator register): معمولاً دستورات اسمبلی نتایج خود را در ثبات ax قرار می دهند. این ثبات از دو بخش 8 بیتی به نام al و ah تشکیل شده است.

- bx (base register): در آدرس دهی ها می تواند بخش آدرس یک متغیر را نگه دارد و از دو بخش 8 بیتی به نام bl و bh تشکیل شده است.

- cx (counter register): در حلقه ها نقش شمارنده را دارد و از دو بخش 8 بیتی به نام cl و ch تشکیل شده است.

- dx (data register): در محاسبات بزرگ قسمت با ارزش محاسبه در dx قرار می گیرد و از دو بخش 8 بیتی به نام dl و dh تشکیل شده است.

۲. ثبات های سگمنت: هر برنامه اسمبلی حداکثر چهار بخش دارد و آدرس شروع این بخش ها در ثبات های سگمنت قرار دارد:

- cs (code segment): آدرس شروع بخش کد را نگه می دارد.

- ds (data segment): آدرس شروع بخش داده را نگه می دارد.

- ss (stack segment): آدرس شروع بخش پشته را نگه می دارد.

- es (extra segment): آدرس بخش اضافی را نگه می دارد.

۳. ثبات های کنترل و وضعیت: وضعیت سایر بخش ها را کنترل می کنند:

- ip (instruction pointer): شماره خطی که پردازنده باید در مرحله بعد اجرا کند را نگه می دارد. مقدار ip میتواند افزایش یا کاهش داشته باشد.

آدرس: مکان دقیق فیزیکی خط برنامه را مشخص می کند.

آفست: تفاوت مکان نسبت به محل شروع می باشد.

آدرس یک خط برنامه اسمبلی به صورت $CS:IP$ مشخص می شود و با روش زیر محاسبه می شود:

$CS0 + IP =$ آدرس 20 بیتی

نکته: مقدار ثبات cs در 10h ضرب می شود زیرا cs مقداری 16 بیتی را نگه می دارد و این در حالی است که گذرگاه آدرس، 20 بیتی است.

مثال: فرض کنید در cs عدد 12E0h و در ip عدد 200Ah را داریم آدرس خط برنامه چیست؟

$$CS0 = 12E00$$

$$IP = 200A + 14E0A$$

- flags: به معنای پرچم است، وضعیت محاسبات ALU را نگه می دارد.

12-15	o	d	i	t	s	z		a		p		C
-------	---	---	---	---	---	---	--	---	--	---	--	---

[نمایشی از ثبات پرچم]

. cf (carry flag): آخرین بیت خروجی از سمت چپ را نگه می دارد که به آن رقم نقلی می گویند.

. pf (parity flag): توازن را مشخص می کند و به منظور تشخیص خطا استفاده می شود:

- توازن زوج (even parity): تعداد یکها در داده و توازن زوج است.

- توازن فرد (odd parity): تعداد یکها در داده و توازن فرد است.

زبان ماشین و اسمبلی

- . af (auxiliary carry flag): رقم نقلی خروجی را چهار بیت پایین به چهار بیت بالا را نگه می دارد. نکته: به هر نیم بایت یک nibble می گویند.
- . zf (zero flag): اگر نتیجه محاسبات صفر شود، این بیت یک می شود و در غیر این صورت صفر است.
- . sf (sign flag): اگر نتیجه محاسبات منفی شود، این بیت یک می شود و در غیر این صورت صفر است.
- . tf (trap flag): اگر این بیت یک باشد اجرای برنامه خط به خط انجام می شود.
- . if (interrupt flag): اگر یک باشد پردازنده می خواهد به وقفه ها پاسخ دهد و در غیر این صورت صفر است.
- . df (direction flag): جهت پردازش رشته را مشخص می کند. اگر صفر باشد پردازش از چپ به راست و اگر یک باشد از راست به چپ است.
- . of (overflow flag): اگر نتیجه محاسبات از محدوده خارج شود و سرریز رخ دهد این بیت یک می شود.
۴. **ثبات های اندیس:** برای اندیس گذاری در آرایه ها و رشته ها استفاده می شود.
- si (source index): در آدرس دهی ها می تواند نقش اندیس داشته باشد. در دستورات پردازش رشته آفست رشته منبع را نگه می دارد.
- di (destination index): در آدرس دهی ها می تواند نقش اندیس داشته باشد. در دستورات پردازش رشته آفست رشته مقصد را نگه می دارد.
- sp (stack pointer): آفست بالای پشته را نگه می دارد.
- bp (base pointer): در آدرس دهی ها می تواند نقش اندیس داشته باشد. همراه با sp برای ارسال (دریافت) پارامتر به (از) زیر برنامه استفاده می شود.
- در پردازنده های 32 بیتی به بعد، ثبات های 32 بیتی esp, edi, esi, ebp, edx, ecx, ebx, eax به سیستم اضافه شدند.

فصل سوم: دستورات ساده اسمبلی

فایل اسمبلی با فرمت asm. در سیستم ذخیره می شود.

تعریف سگمنت

پارامتر کلاس ' [پارامتر ترکیب] [پارامتر تنظیم] segment نام سگمنت

بدنه سگمنت

ends نام سگمنت

نام سگمنت، شناسه است. شناسه باید با رعایت اصول زیر همراه باشد:

- اولین کاراکتر آن باید حرف باشد.
- از کاراکترهای خاص مانند /، ؟، \، * و ... در آن استفاده نشود.
- از کلمات رزرو نباشد.

پارامتر تنظیم: طریقه قرار گرفتن سگمنت در حافظه را مشخص می کند و یکی از مقادیر زیر را می تواند بگیرد:

- byte: سگمنت هر جای حافظه می تواند قرار بگیرد.
- word: آدرس شروع سگمنت باید زوج باشد.
- para: آدرس شروع سگمنت باید بر 16 قابل تقسیم باشد. حالت پیش فرض.
- page: آدرس شروع سگمنت بر 256 قابل تقسیم باشد.

پارامتر ترکیب: طریقه ترکیب بخش های مشابه در حافظه را مشخص می کند و می تواند یکی از مقادیر زیر را داشته باشد:

- none: سگمنت هم نام وجود ندارد.
- public: سگمنت های مشابه را در حافظه پشت سر هم قرار می گیرند. حالت پیش فرض.
- common: برای سگمنت های مشابه حافظه مشترک در نظر می گیرد.
- stack: سگمنت نوع پشته است.

پارامتر کلاس: نوع سگمنت را مشخص می کند و می تواند یکی از مقادیر زیر را داشته باشد:

- 'code': از نوع سگمنت کد است.
- 'data': از نوع سگمنت داده است.
- 'stack': از نوع سگمنت پشته است.
- 'extra': از نوع سگمنت اضافی است.

قالب کلی برنامه اسمبلی

eseg segment 'extra'

تعریف متغیر

eseg ends

sseg segment 'stack'

sseg ends

dseg segment 'data'

تعریف متغیر

dseg ends

زبان ماشین و اسمبلی

cseg segment 'code'

main proc far

بدنه تابع

main endp

تعریف توابع دیگر

cseg ends

end main

نکته: در اسمبلی در هر خط یک دستور و یا یک تعریف متغیر نوشته می شود. برای اضافه کردن توضیحات از ; استفاده می شود.

نکته: برای تعریف سگمنت روش دیگری هم وجود دارد که در فصل بعد، تحت عنوان مدل های حافظه معرفی می شود.

تعریف متغیر

مقدار یا ? نوع نام متغیر

نام متغیر نیز شناسه است و باید از اصول مذکور درباره شناسه تبعیت کند.

نوع متغیر اندازه حافظه ای که به آن تخصیص داده می شود را تعیین می کند.

مقدار متغیر می تواند مجهول و یا معلوم باشد؛ می تواند رشته، کاراکتر و یا عدد باشد.

دستور تعریف انواع متغیر عبارتند از:

۱. (define byte) db: تعریف متغیر یک بایتی:

مثال:

x1 db 10

x2 db ?

x3 db 'a'

x4 db 15,10,20,30

x5 db "hello"

x1	۱۰
----	----

x2	?
----	---

x3	'a'
----	-----

x5	'h'
----	-----

x5+1	'e'
------	-----

x5+2	'l'
------	-----

x5+3	'l'
------	-----

x5+4	'o'
------	-----

نکته: تعریف رشته هایی بدون محدودیت طول فقط با دستور db امکان پذیر است. برای تعریف رشته در دستور های دیگر باید

طول رشته برابر میزان حافظه ای باشد که به متغیر اختصاص داده می شود.

۲. (define word) dw: تعریف متغیر دو بایتی:

مثال:

w1 dw 5000

w2 dw -500,400,120

w3 dw 1010111100001100b

۳. (define double word) dd: تعریف متغیر چهار بایتی:

مثال:

d1 dd 200000

d2 dd 1E20A520h

d3 dd 0ABE200h

d4 dd -500,250000,345000

d2	20h
----	-----

	A5h
--	-----

	20h
--	-----

	1Eh
--	-----

d4	-500
----	------

تهیه کننده: رضا سعیدی نیا- برای دانلود سایر آثار رضا سعیدی نیا به <http://www.idars.ir> مراجعه کنید.

زبان ماشین و اسمبلی

pi dd 3.14

d4+4	۲۵۰۰۰۰
d4+8	۳۴۵۰۰۰

۴. dq (define quad word): تعریف متغیر هشت بایتی:

مثال:

q1 dq 0
q2 dq ?

۵. dt (define ten word): تعریف متغیر ده بایتی:

مثال:

t1 dt ?

۶. equ (equal): تعریف مقدار ثابت:

مثال:

p equ 3.14

۷. textequ (text equal): تعریف رشته ثابت:

مثال:

str1 textequ "hello students"

۸. dup (duplicate): تعریف آرایه:

نوع نام آرایه (مقدار اولیه یا ?) تعداد

مثال:

a1 db 100 dup(0)
a2 dw 100 dup(?)
a3 db 50 dup(0,1)
;repeat 0 and 1, 50 times
a4 dw 100 dup(0,5 dup(1))
;size a4 = 100 × 2 × 6 = 1200B
a5 dd 50 dup(3 dup(1),4 dup(2))
;size a5 = 50 × 7 × 4 = 1400B

a1	.
a1+1	.
	:
a1+99	.
	:
a3	.
a3+1	۱
a3+2	.
a3+3	۱
	:
a3+98	.
a3+99	۱

نکته: اگر سمت چپ ترین رقم مبنای 16 حرف باشد، باید قبل از آن 0 گذاشت تا اسمبلر فرق آن با متغیری با همین نام را درک کند.

زبان ماشین و اسمبلی

نکته: برای ذخیره سازی اعداد در حافظه دو روش `big endian` و `little endian` وجود دارد. نام گذاری این دو روش به نام های مذکور به داستان گالیور و لی لی پوت ها مربوط می شود که گروهی در آنها معتقد بودند سمت بزرگ تخم مرغ سر آن است (`big endian`) و گروه دیگر معتقد بودند که سمت کوچک تخم مرغ سر آن است (`little endian`) و به همین علت با هم جنگ داشتند. در حال حاضر از روش دوم استفاده می شود. در این روش، ذخیره سازی عدد در حافظه از بایت کم ارزش به بایت پر ارزش صورت می گیرد. در واقع بخش کوچکتر بالاتر و بخش بزرگتر پایین تر قرار می گیرد.

دستورات اسمبلی

۱. `mov (move)`: مقدار عملوند دوم را در عملوند اول می ریزد.

`mov` عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

```
mov ax,10 ;ax = 10
mov ax,bx
mov x,20
```

نکته: دستور `mov` استثنائاتی دارد:

- دو عملوند نمی توانند محل حافظه باشند.

- طول دو عملوند باید برابر باشد.

- دو عملوند نمی توانند ثبات سگمنت باشند.

- با این دستور نمی توان ثبات `flags` را مقدار داد.

۲. `lea (load effective address)`: آفست متغیر را در ثبات ذخیره می کند:

`lea` متغیر (خانه حافظه)، ثبات

مثال:

```
lea bx,a2 ;bx = offset of a2
```

نکته: دستور `offset` نیز آفست یک متغیر را مشخص می کند. ترکیب دستور `offset` و `mov` وظیفه `lea` را انجام می دهد.

نکته: توجه داشته باشید که آدرس یک متغیر مقداری 16 بیتی است و حتما باید در ثبات 16 بیتی منتقل شود.

مثال:

```
mov bx,offset a2
```

۳. `assume`: این دستور برای مقدار دهی به ثبات سگمنت استفاده می شود و در اولین خط بعد از `main` باید نوشته شود (در روش فعلی تعریف سگمنت):

نام سگمنت اضافی: `es`, نام سگمنت پشته: `ss`, نام سگمنت داده: `ds`, نام سگمنت کد: `cs` `assume`

۴. `inc (increment)`: به عملوند یک واحد اضافه می کند. برابر با عملگر `++` در `C++` است:

`inc` عملوند

مثال:

```
mov ax,10 ;store 10 in ax
inc ax ;ax = 11
```

۵. `dec (decrement)`: از عملوند یک واحد کم می کند. برابر با عملگر `--` در `C++` است:

`dec` عملوند

مثال:

زبان ماشین و اسمبلی

dec ax
dec x

۶. xchg (exchange): مقادیر دو عملوند را با هم عوض می کند:

xchg عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

mov ax,20
mov bx,30
xchg ax,bx ;ax = 30 and bx = 20

۷. push: مقدار عملوند را در بالای پشته قرار می دهد:

push عملوند

مثال:

push ax

۸. pop: مقدار بالای پشته را در عملوند قرار می دهد:

pop عملوند

مثال:

pop x

۹. pusha (push all): معادل هشت push. مقادیر ثبات های عمومی و اندیس را در پشته قرار می دهد.

۱۰. popa (pop all): معادل هشت pop. مقادیر بالای پشته را در ثبات های عموم و اندیس قرار می دهد.

۱۱. pushf (push flags): مقدار ثبات flags را در بالای پشته قرار می دهد.

۱۲. popf (pop flags): مقدار بالای پشته را در ثبات flags قرار می دهد.

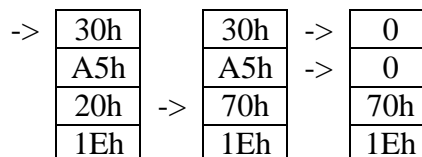
۱۳. pushad: ثبات های eax, ebx, ecx, edx, esi, ebp, esp را در پشته قرار می دهد.

۱۴. popad: مقادیر بالای پشته را در ثبات های فوق قرار می دهد.

۱۵. ptr (pointer): برای دسترسی به قسمتی از متغیر و در سه حالت byte, word و double word به کار میرود.

مثال:

mov byte ptr d2,30h ;access 1 byte
mov al,byte ptr d2+1 ;al = 0A5h
mov byte ptr d2+2,70h
mov word ptr d2,0 ;access 2 byte
mov ax,word ptr d2+2 ;ax = 1E70h
mov eax,double ptr x ;access 4 byte

۱۶. movzx (move zero extended): برای انتقال عملوند کوچک به بزرگ؛ این دستور قسمت کم ارزش عملوند بزرگ را با عملوند کوچک و قسمت پر ارزش آن را به صفر پر می کند.

مثال:

mov al,10010011b
movzx bx,al ;bx=0000000010010011b

۱۷. movsx (move sign extended): برای انتقال عملوند کوچک به بزرگ؛ این دستور قسمت کم ارزش عملوند بزرگ را با عملوند کوچک و قسمت پر ارزش آن را با علامت عملوند کوچک پر می کند.

مثال:

زبان ماشین و اسمبلی

```
mov al,10010011b
movsx bx,al ;bx=1111111110010011b
```

انواع عملوند ها

۱. عملوند بلا فصل

مثال:

```
mov ax,10
mov al,'a'
mov bx,02A4h
```

۲. عملوند ثبات

مثال:

```
mov ax,bx
```

۳. عملوند حافظه

مثال:

```
mov eax,d2
```

۴. عملوند غیر مستقیم ثبات

مثال:

```
lea bx,a1
mov [bx],10 ;a1 = 10
inc bx
mov [bx],25 ;a1+1 = 25
```

۵. عملوند مستقیم + آفست

مثال:

```
mov [a1+1],25
mov [a1+2],25
...
mov [a1+99],25
;a1 is direct operand and 1, 2, ..., 99 are offset
```

۶. عملوند مستقیم + پایه یا اندیس

مثال:

```
mov bx,1
mov [a1+bx],25 ;a1 is direct operand, bx is base
mov a1[bx],25 ;same as top statement
```

۷. عملوند پایه و اندیس

مثال:

```
lea bx,a1
mov si,1
mov [bx+si],25 ;bx is base and si is index
```

۸. عملوند پایه + اندیس + آفست

مثال:

زبان ماشین و اسمبلی

```
lea    bx,a1
mov    si,0
mov    [bx+si+1],25
mov    al,[bx+si+1]
```

نکته: بجای پایه از هر یک از ثبات های bx و bp می توان استفاده کرد، همچنین به جای اندیس از هر یک از ثبات های si و di می توان استفاده کرد؛ ولی هیچ گاه نمی توان دو ثبات پایه و یا دو ثبات اندیس را با یکدیگر به کار برد.

مثال: متغیر a1 که در زیر تعریف شده است چگونه در حافظه ذخیره می شود؟ تکه کدی بنویسید که بایت اول آن را در al قرار دهد و دو بایت دوم را در bx.

```
a1      dd      12E52052h
```

متغیر بر اساس روش little endian در حافظه ذخیره می شود:

```
mov    al,byte ptr a1 ;al = 52h
mov    bx,word ptr a1+2 ;bx = 12E5h
```

a1	52h
a1+1	20h
a1+2	E5h
a1+3	12h

مثال: مقدار حافظه مورد تخصیص داده شده به متغیر a2 که به صورت زیر تعریف شده است چقدر است؟

```
a2      dq      100 dup (5 dup(0),2 dup(1))
```

متغیر، از نوع هشت بایتی است. به تعداد 100 بار، 5 عدد 0 و 2 عدد 1 در حافظه قرار می گیرد؛ بنابراین:

$$100 \times (5 + 2) \times 8 = 5600 \text{ B}$$

فصل چهارم: وقفه و دستگاه های ورودی/خروجی ساده

وقفه

پردازنده خانواده 80x86، تعداد 256 وقفه را پاسخ می دهد که با شماره های 0 تا 255 مقدار دهی شده اند. آدرس شروع برنامه های پاسخ به وقفه در جدولی به نام جدول بردار وقفه (interrupt vector table) قرار دارد. معمولاً این جدول در خانه صفر حافظه قرار می گیرد. آدرس شروع هر برنامه 4 بایت است؛ بنابراین 1 KB اندازه جدول بردار وقفه است. وقتی یک شماره وقفه درخواست داده می شود مکان آدرس شروع برنامه آن بصورت زیر محاسبه می شود:

شماره وقفه $\times 4$ + آدرس شروع

با دستور زیر وقفه فراخوانی می شود:

int شماره وقفه

هر برنامه از تعدادی تابع تشکیل شده است. می توانیم شماره تابع را مشخص کنیم. شماره تابع در ثبات ah یا ax قرار می گیرد.

مثال:

;call function 2 of interrupt 10h

mov ah,2

int 10h

قبل از فراخوانی وقفه باید ورودی های مورد نیاز را از طریق ثبات (ها) به وقفه ارسال کنیم. خروجی ها توسط تابع در ثبات (ها) برگردانده می شوند.

خواندن کاراکتر: تابع شماره 1h وقفه 21h یک کاراکتر را از صفحه کلید خوانده و در ثبات al قرار می دهد. کاراکتر مورد نظر در صفحه نمایش نشان داده می شود.

مثال:

mov ah,1h

int 21h

نکته: تابع 8h وقفه 21h نیز همین عمل را انجام می دهد ولی کاراکتر در صفحه نمایش نشان داده نمی شود.

مثال:

mov ah,8h

int 21h

نمایش کاراکتر: تابع 2h وقفه 21h یک کاراکتر موجود در ثبات dl را نمایش می دهد.

مثال:

mov dl,'a'

mov ah,2h

int 21h

چاپ رشته: تابع 9h وقفه 21h رشته ای را چاپ می کند که آفست متغیر آن در dx است. تا زمانی که به کاراکتر \$ برسد.

مثال:

msg1 db

"hello students", "\$"

lea dx,msg1

mov ah,9h

int 21h

زبان ماشین و اسمبلی

خواندن رشته: تابع 0Ah وقفه 21h رشته ای را می خواند و در متغیری می ریزد که آفست آن در dx است. متغیر مورد نظر باید بصورت زیر تعریف شود:

نام رشته label byte

مقدار طول db حداکثر طول

? db متغیر طول

('\$' یا '?') dup مقدار طول db نام آرایه

مثال:

```
str1 label byte
max db 40
len db ? ;store length
str1_1 db 40 dup (?) ;store string
...
lea dx, str1
mov ah, 0Ah
int 21h
```

تشریح صفحه نمایش

مانیتور در دو حالت کار می کند:

۱. مد گرافیک: نقاط مانیتور pixel نامیده می شود.

۲. مد متن: مانیتور شامل 25 سطر و 80 ستون است. در تقاطع هر سطر و ستون یک حرف نوشته می شود. بنابراین تعداد دویست حرف را نشان می دهد. هر حرف دو بایت اشغال می کند که یک بایت آن کد اسکی حرف و یک بایت آن صفت (رنگ) می باشد. پس هر صفحه 4 KB حافظه اشغال می کند. آدرس شروع مد متن در B8000(0)h می باشد. مانیتور چهار صفحه دارد که در کل 16 KB فضا اشغال می کنند. شماره صفحات از 0 تا 3 مقدار می گیرند. همیشه بطور پیش فرض صفحه 0 نمایش داده می شود. آدرس نقاط از (0,0) تا (24,79) می باشد.

صفت هر حرف یک بایت است که چهار بایت کم ارزش آن مشخص کننده رنگ کاراکتر و چهار بایت پر ارزش آن مشخص کننده رنگ زمینه و حالت چشمک زن است:

سه بیت رنگ	بیت میزان روشنایی	سه بیت رنگ	بیت چشمک زن
------------	-------------------	------------	-------------

[نمایش الگوی صفت کاراکتر]

سیاه	0000	بنفش	0101
آبی	0001	قهوه ای	0110
سبز	0010	سفید	0111
کبود	0011	خاکستری	1000
قرمز	0100	آبی پررنگ	1001

[جدول کد رنگ ها]

جابجایی مکان نما: تابع 2h وقفه 10h باعث جابجایی مکان نما به مکان (x,y) می شود که مختصات آن به ترتیب در dh و dl و شماره صفحه در bh قرار گرفته باشد.

زبان ماشین و اسمبلی

مثال:

```
mov dh,20
mov dl,20
mov bh,0
mov ah,2h
int 10h
```

پاک کردن مانیتور: تابع 6h وقفه 10h از مکان (x1,y1) تا مکان (x2,y2) را پاک می کند که مختصات نقطه شروع به ترتیب در dh و dl، مختصات نقطه پایان به ترتیب در ch و cl، تعداد خطوط در al و صفت در bh قرار گرفته باشد.

مثال:

```
mov dh,10
mov dl,10
mov ch,20
mov cl,20
mov al,11
mov bh,7
mov ah,6h
int 10h
```

نمایش کاراکتر به صورت رنگی: تابع 9h وقفه 10h حرفی را که در al قرار گرفته، به صفت و تعدادی که به ترتیب در bl و cx مشخص شده و در صفحه ای که شماره اش در bh قرار گرفته است، در مانیتور نشان می دهد. این تابع مکان نما را جابجا نمی کند.

مثال:

```
mov al,'A'
mov ah,9h
mov cx,20
mov bl,11110100b
mov bh,0
int 10h
```

نکته: تابع 0Ah وقفه 10h نیز یک حرف را به تعداد دلخواه به رنگی که در حال حاضر فعال شده است چاپ می کند. تمامی ورودی ها مثل تابع 9h است ولی مشخصه رنگ ندارد.

مثال: برنامه ای بنویسید که ابتدا صفحه نمایش پاک کند سپس، با چاپ پیام مناسب یک حرف را از کاربر دریافت کند و آنرا در وسط مانیتور به تعداد بیست بار و به رنگ قرمز روی زمینه آبی چاپ کند.

```
dseg segment 'data'
msg1 db "please enter a character","$"
harf db ?
dseg ends
cseg segment 'code'
main proc far
assume cs:cseg,ds:dseg
mov ax,dseg
mov ds,ax
;*****clear screen*****
```

زبان ماشین و اسمبلی

```
mov     dh,0
mov     dl,0
mov     ch,24
mov     cl,79
mov     al,25
mov     bh,7
mov     ah,6h
int     10h
;*****print msg1*****
lea     dx,msg1
mov     ah,9h
int     21h
;*****read character*****
mov     ah,1h
int     21h
mov     harf,al
;*****goto (12,40)*****
mov     dh,12
mov     dl,40
mov     bh,0
mov     ah,2h
int     10h
;*****print harf*****
mov     al,harf
mov     cx,20
mov     bl,00010100b
mov     bh,0
mov     ah,9h
int     10h
;*****
mov     ah,1h
int     21h
mov     ax,4C00h
int     21h
main    endp
cseg    ends
end main
```

مدل های حافظه

مدل های حافظه روشی است برای تعیین میزان حافظه مصرفی هر سگمنت:

نوع مدل model.

انواع مدل حافظه عبارتند از:

۱. tiny: داده و کد کمتر 64 KB.

۲. small: کد کمتر یا برابر 64 KB، داده کمتر یا برابر 64 KB.

زبان ماشین و اسمبلی

۳. medium: کد بزرگتر 64 KB، داده کمتر یا برابر 64 KB.
  ۴. compact: کد کمتر یا برابر 64 KB، داده بزرگتر 64 KB.
  ۵. large: کد بزرگتر 64 KB، داده بزرگتر 64 KB.
  ۶. huge: کد بزرگتر 64 KB، داده بزرگتر 64 KB (یک داده به تنهایی میتواند 64 KB باشد).
  ۷. flat: سگمنت ندارد، وارد مد حفاظت شده سیستم می‌شود.
- با استفاده از این روش می‌توان سگمنت‌ها را به شیوه زیر تعریف کرد:

نوع سگمنت.

مثال:

```
.stack 1000
.data
.code
main  proc far
      mov     ax, @data
      mov     ds, ax
main  endp
      end main
```

نکته: برای استفاده از دستورات یک پردازنده خاص (بالتر از 8086) باید از دستور زیر پیش از شروع سگمنت کد استفاده کرد: شماره پردازنده.

مثال: برای استفاده از دستورات پردازنده 80386 باید کد زیر پیش از شروع سگمنت کد قرار گیرد:

386.

فصل پنجم: دستورات محاسباتی

دستورات محاسباتی

تمامی دستورات محاسباتی بر ثبات flags تاثیر می گذارند.

دستورات محاسباتی عبارتند از:

۱. add (addition): دو عملوند را جمع می کند و حاصل را در عملوند اول می ریزد:

`add`   عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

```
mov ax,200
mov bx,300
add ax,bx ;ax = 500
```

۲. adc (addition with carry): دو عملوند و مقدار cf را جمع می کند و حاصل را در عملوند اول می ریزد:

`adc`   عملوند دوم، عملوند اول

۳. sub (subtract): عملوند دوم را از عملوند اول کم می کند و حاصل را در عملوند اول می ریزد:

`sub`   عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

```
mov ax,200
mov bx,300
sub ax,bx ;ax = -100
```

۴. sbb (subtract with borrow): مقدار cf را از حاصل تفریق دو عملوند کم می کند و حاصل را در عملوند او می ریزد:

`sbb`   عملوند دوم، عملوند اول

۵. mul (multiply):

`mul`   عملوند

- اگر عملوند یک بایتی باشد آن را در `al` ضرب کرده و حاصل را در `ax` قرار می دهد.

مثال:

```
mov al,20
mov bl,50
mul bl ;ax = 1000
```

- اگر عملوند دو بایتی باشد آن را در `ax` ضرب کرده و حاصل را در `dx:ax` قرار می دهد.

مثال:

```
mov ax,200
mov bx,500
mul bx ;dx:ax = 100000
```

- اگر عملوند چهار بایتی باشد آن را در `eax` ضرب کرده و حاصل را در `edx:eax` قرار می دهد.

مثال:

x	dd	240000
y	dd	351545
z	dq	?

زبان ماشین و اسمبلی

```
mov    eax,y
mul     x
mov     double ptr z,eax
mov     double ptr z+4,edx
```

نکته: dx:ax مقادیر را به صورت چهار بایتی ذخیره می کند، بنابراین باید دقت داشت ارقامی که در dx قرار خواهند گرفت، رقم 16 تا 32 را تشکیل می دهند و در محاسبات ارزش آنها باید در نظر گرفته شود. این مسئله درباره edx:eax بعنوان محل ذخیره هشت بایتی نیز صادق است.

نکته: دستور cbw (convert byte to word) ثابت al را به ax تبدیل می کند (ضرب یک بایت در دو بایت).
مثال:

```
mov     al,25
mov     bx,300
cbw
mul     bx ;dx:ax = 7500
```

نکته: دستور cwd (convert word to double word) ثابت ax را به dx:ax تبدیل می کند (ضرب دو بایت در چهار بایت).
مثال:

```
x      dw      2450
y      dd      100000
z      dq      0
mov     ax,x
cwd
mul     y
```

نکته: دستور imul (integer multiply) برای انجام عمل ضرب صحیح در یک مقدار ثابت به کار می رود و علاوه بر سه روش گفته شده برای دستور mul می تواند به شکل های زیر نیز به کار رود:

imul عملوند (ثابت)

imul عملوند دوم × عملوند اول = عملوند اول; عملوند دوم (ثابت), عملوند اول (ثابت)

imul عملوند سوم × عملوند دوم = عملوند اول; عملوند سوم (ثابت), عملوند دوم (ثابت 16 بیتی), عملوند اول (ثابت 32 بیتی)

نکته: دستورات گفته شده برای imul در پردازنده 80386 اضافه شده اند و برای استفاده از آنها باید این نکته را در نظر داشت.

مثال:

```
imul    ax,10
imul    ebx,ecx,200
```

۶. div (divide):

div عملوند

- اگر عملوند یک بایتی باشد، مقسوم در ax قرار می گیرد. خارج قسمت را در al و باقی مانده در ah قرار می دهد.

مثال:

```
mov     ax,2520
mov     bl,25
div     bl ;al = 100, ah = 20
```

مثال:

```
x      db      130
```

زبان ماشین و اسمبلی

```
y      db      13
```

```
...
```

```
mov     al,x
```

```
cbw
```

```
div     y ;al = 10, ah = 0
```

- اگر عملوند دو بایتی باشد، مقسوم در dx:ax قرار می گیرد. خارج قسمت را در ax و باقی مانده در dx قرار می دهد.

مثال:

```
mov     dx,0
```

```
mov     ax,2000
```

```
mov     bx,120
```

```
div     bx ;ax = 16, dx = 80
```

- اگر عملوند چهار بایتی باشد، مقسوم در edx:eax قرار می گیرد. خارج قسمت را در eax و باقی مانده در edx قرار می دهد.

مثال:

```
y      dq      12FAC55014A0142Ah
```

```
x      dd      241E0014h
```

```
...
```

```
mov     eax,double ptr y ;eax = 14A0142Ah
```

```
mov     edx,double ptr y+4 ;edx = 12FAC550h
```

```
div     x
```

نکته: دستور `idiv` (integer divide) برای انجام عمل تقسیم صحیح بر یک مقدار ثابت به کار می رود و علاوه بر سه روش گفته شده برای دستور `div` می تواند به شکل های زیر به کار رود:

`idiv`   عملوند (ثابت)

`idiv`   عملوند دوم / عملوند اول = عملوند اول; عملوند دوم (ثابت), عملوند اول (ثابت)

نکته: دستورات گفته شده برای `idiv` در پردازنده 80386 اضافه شده اند و برای استفاده از آنها باید این نکته را در نظر داشت.

مثال:

```
idiv     ax,20
```

مثال: فرض کنید $bx = 150$, $ax = 1500$ و $dx = 2$ باشد. آنگاه با اجرای دستور زیر مقادیر ax و dx چه تغییری می کند؟

```
div     bx
```

باید توجه داشت که $dx:ax$ حاوی عدد 21500 نیست، زیرا 2 موجود در dx رقم 16 ام عدد بوده و باید ارزش آن نیز مد نظر باشد، عدد موجود در $dx:ax$ برابر است با:

$$2 \times 2^{16} + 1500 = 132572$$

بنابراین 132572 بر مقدار bx یعنی 150 تقسیم می شود که در نتیجه آن خارج قسمت در ax و باقی مانده در dx ذخیره می شود؛ پس $ax = 883$ و $dx = 122$.

فصل ششم: پرش، شرط‌ها، حلقه‌ها و دستورات منطقی

شرط و حلقه

در C یا C++ داریم:

if (شرط)

{دستورات}

در واقع دستور شرطی if به این صورت عمل می‌کند که اگر شرط مورد نظر برقرار نباشد به بیرون if پرش می‌شود و گرنه دستورات اجرا می‌شود.

while (شرط)

{دستورات}

در یک حلقه while اگر شرط برقرار نباشد به بیرون while پرش می‌شود و گرنه دستورات اجرا می‌شود و در انتها به ابتدای while پرش می‌شود.

if (شرط)

{دستورات اول}

else

{دستورات دوم}

در یک دستور شرطی if else اگر شرط برقرار نباشد به ابتدای else پرش می‌شود و دستورات مربوطه اجرا می‌شود و گرنه دستورات if اجرا می‌شود، سپس به بیرون if else پرش می‌شود. حال باید دستورات شرطی، کنترلی و حلقه را به همین ترتیب در زبان اسمبلی پیاده سازی کنیم.

مقایسه:

در دستور مقایسه عملوند اول از عملوند دوم کم می‌شود، ولی حاصل ذخیره نخواهد شد و صرفاً ثبات flags تحت تاثیر قرار خواهد گرفت. در مقایسه نتایج بر روی sf, zf و cf تاثیر می‌گذارد و نتیجه بسته به علامت دار بودن و نبودن عملوند ها در نظر گرفته می‌شود:

cmp عملوند دوم، عملوند اول

داده بدون علامت

Above
Below
equal to

داده علامت‌دار

greater than >
less than <
equal to =

[جدول مقایسه]

پرش

برای پرش نیازمند برچسب هستیم:

نام برچسب

دو نوع پرش وجود دارد:

۱. پرش بدون شرط (unconditional jump): بدون بررسی کردن هیچ شرطی به برچسب پرش می‌کند:

jmp نام برچسب

زبان ماشین و اسمبلی

۲. پرش شرطی (conditional jump): یک شرط را چک می کند، اگر شرط درست بود پرش اتفاق می افتد و گرنه خط بعد اجرا می شود. پرش های شرطی بر دو نوع می باشند. پرش برای داده های بدون علامت و پرش برای داده های علامت دار.

- پرش داده های علامت دار: هر جفت دستوری که با هم آمده اند، هم ارز اند:

۱. اگر عملوند اول از عملوند دوم بزرگتر است، به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jg   نام برچسب   ;jump if greater than
jnl   نام برچسب   ;jump if not less than or equal to

۲. اگر عملوند اول از عملوند دوم بزرگتر مساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jge   نام برچسب   ;jump if greater than or equal to
jnl   نام برچسب   ;jump if not less than

۳. اگر عملوند اول از عملوند دوم کوچکتر است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jl   نام برچسب   ;jump if less than
jnge   نام برچسب   ;jump if not greater than or equal to

۴. اگر عملوند اول از عملوند دوم کوچکتر مساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jle   نام برچسب   ;jump if less than or equal to
jng   نام برچسب   ;jump if not greater than

۵. اگر عملوند اول با عملوند دوم مساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

je   نام برچسب   ;jump if equal to
jz   نام برچسب   ;jump if zero

۶. اگر عملوند اول با عملوند دوم نامساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jne   نام برچسب   ;jump if not equal to
jnz   نام برچسب   ;jump if not zero

- پرش داده های بدون علامت: هر جفت دستوری که با هم آمده اند، هم ارز اند:

۱. اگر عملوند اول از عملوند دوم بزرگتر است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

ja   نام برچسب   ;jump if above
jnbe   نام برچسب   ;jump if not bellow or equal to

۲. اگر عملوند اول از عملوند دوم بزرگتر مساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jae   نام برچسب   ;jump if above or equal to
jnb   نام برچسب   ;jump if not bellow

۳. اگر عملوند اول از عملوند دوم کوچکتر است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jb   نام برچسب   ;jump if bellow
jnae   نام برچسب   ;jump if not above or equal to

۴. اگر عملوند اول از عملوند دوم کوچکتر مساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jbe   نام برچسب   ;jump if bellow or equal to
jna   نام برچسب   ;jump if not above

۵. اگر عملوند اول با عملوند دوم مساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

زبان ماشین و اسمبلی

je نام برچسب ;jump if equal to

jz نام برچسب ;jump if zero

۶. اگر عملوند اول با عملوند دوم نامساوی است به برچسب پرش می کند و گرنه خط بعد:

jne نام برچسب ;jump if not equal to

jnz نام برچسب ;jump if not zero

- دیگر دستورات پرش:

۱. اگر $cf = 1$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jc نام برچسب

۲. اگر $cf = 0$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jnc نام برچسب

۳. اگر $sf = 1$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

js نام برچسب

۴. اگر $sf = 0$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jns نام برچسب

۵. اگر $of = 1$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jo نام برچسب

۶. اگر $of = 0$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jno نام برچسب

۷. اگر $pf = 1$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jp نام برچسب

۸. اگر $pf = 0$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jnp نام برچسب

۹. اگر $cx = 0$ پرش می کند و گرنه خط بعد:

jcxz نام برچسب

حلقه: دستور loop برای پیاده سازی حلقه بکار می رود و از CX بعنوان شمارنده استفاده می کند. این دستور ابتدا از CX یکی کم

می کند، اگر حاصل صفر شد از حلقه خارج می شود و گرنه به برچسب مورد نظر پرش می کند.

مثال: حلقه با ده بار تکرار.

mov cx,10

for1:

بدنه حلقه

loop for1

مثال: حلقه زیر با وجود صفر بودن CX دستورات را اجرا می کند، چرا که ابتدا از آن کم کرده و بعد آن را بررسی می کند.

mov cx,0

for2:

بدنه حلقه

loop for2 ;perform loop for 65536 times

زبان ماشین و اسمبلی

مثال: کد اصلاح شده حلقه فوق. حلقه اجرا نمی شود.

```
mov    cx,0
for3:
jcxz   efor3
    بدنه حلقه
loop   for3
efor3:
```

مثال: حلقه بی نهایت.

```
mov    cx,1
for4:
    بدنه حلقه
inc    cx
loop   for4
```

مثال: برای کار کردن با cx در حلقه نیاز به push و pop کردن مقدار cx داریم که روی شمارش تاثیر گذاشته نشود.

```
mov    cx,number
for5:
jcxz   efor5
push   cx
    بدنه حلقه
pop    cx
loop   for5
efor5:
```

نکته: برای حلقه های بزرگتر از دستور loopd و از ecx بعنوان شمارنده استفاده می شود.

مثال:

```
mov    ecx,1000000
for6:
    بدنه حلقه
loopd  for6
```

مثال: برنامه ای بنویسید که با چاپ پیام رشته ای را دریافت کرده و حروف کوچک آن را به بزرگ تبدیل و چاپ کند.

```
dseg  segment
msg1  db      "please enter a string:$"
msg2  db      10,13,"upper case is:$"
str1  label byte
max1  db      40
len1  db      ?
str1_1 db      40 dup('$'),'$'
pkey  db      10,13,"press any key...$"
dseg  ends
sseg  segment
dw    128 dup(0)
sseg  ends
cseg  segment
```

```

main  proc far
        assume cs:cseg,ds:dseg,ss:sseg
        mov     ax,dseg
        mov     ds,ax
        ;***** print msg1 *****
        lea     dx,msg1
        mov     ah,9h
        int     21h
        ;***** read str1 *****
        lea     dx,str1
        mov     ah,0Ah
        int     21h
        ;***** print msg2 *****
        lea     dx,msg2
        mov     ah,9
        int     21h
        ;***** convert to uppcase ***
        mov     cl,len1
        mov     ch,0
        mov     si,0
for1:  jcxz     efor1
        cmp     str1_1[si], 'a'
        jb     11
        cmp     str1_1[si], 'z'
        ja     11
        sub     str1_1[si], 32
11:    inc     si
        loop   for1
efor1:
        ;***** print uppcase *****
        lea     dx,str1_1
        mov     ah,9h
        int     21h
        ;***** press any key *****
        lea     dx,pkey
        mov     ah,9h
        int     21h
        mov     ah,1h
        int     21h
        mov     ax,4C00h
        int     21h
main  endp
cseg  ends
end    main

```

زبان ماشین و اسمبلی

دستورات منطقی

تمامی دستورات منطقی روی ثبات flags تاثیر دارند.

دستورات منطقی عبارتند از:

۱. **and**: بیت های متناظر دو عملوند را and منطقی می کند و نتیجه را در عملوند اول ذخیره می کند:

and عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

```
mov al,11001010b
mov bl,11110000b
and al,bl ;al = 11000000b
```

نکته: اگر بخواهیم بخشی از بیت های یک عملوند را صفر کنیم آن را با صفر and می کنیم. and با یک تاثیری روی بیت ندارد.

۲. **test**: عمل دستور and را انجام می دهد ولی نتیجه ذخیره نمی شود بلکه صرفا ثبات flags تحت تاثیر قرار می گیرد.

۳. **or**: بیت های متناظر دو عملوند را or منطقی می کند و نتیجه را در عملوند اول ذخیره می کند:

or عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

```
mov al,11001010b
mov bl,11110000b
or al,bl ;al = 11111010b
```

نکته: اگر بخواهیم بخشی از بیت های یک عملوند را یک کنیم آن را با یک or می کنیم. or با صفر تاثیری روی بیت ندارد.

۴. **xor**: بیت های متناظر دو عملوند را با هم xor می کند و نتیجه را در عملوند اول قرار می دهد:

xor عملوند دوم، عملوند اول

مثال:

```
mov al,11001010b
mov bl,11110000b
xor al,bl ;al = 00111010b
```

نکته: اگر بخواهیم بخشی از بیت های یک عملوند را not کنیم آن را با یک xor می کنیم. xor با صفر تاثیری روی بیت ندارد.

۵. **not**: متمم یک عملوند را می سازد:

not عملوند

مثال:

```
mov al,11001010b
not al ;al = 00110101b
```

۶. **neg**: عملوند را در منفی ضرب می کند:

neg عملوند

دستورات شیفت

دو نوع شیفت داریم:

۱. **شیفت منطقی (logical shift)**:

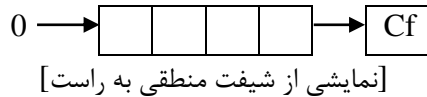
- **shr (shift to right)**: شیفت منطقی به راست. برای شیفت بیشتر از یک بار تعداد در cl قرار می گیرد:

shr 1, عملوند

زبان ماشین و اسمبلی

shr عملوند, cl

مثال:

```
mov al,11001010b
shr al,1 ; al = 01100101b and cf = 0
shr al,1 ; al = 00110010b and cf = 1
```

نکته: بعد از n بار شیفت به راست یک عملوند n بیتی صفر خواهد شد.

نکته: هر بار شیفت به راست معادل تقسیم صحیح بر 2 است و r بار شیفت به راست معادل تقسیم صحیح بر 2^r می باشد.

نکته: در داده های علامت دار شیفت منطقی به راست علامت را مثبت می کند.

مثال:

```
mov al,16 ; al = 00010000b
shr al,1 ; al = 00001000b = 8
shr al,3 ; al = al / 8
```

- shl (shift to left): شیفت منطقی به چپ. برای شیفت بیشتر از یک بار تعداد در cl قرار می گیرد:

shl عملوند, 1
shl عملوند, cl

نکته: بعد از n بار شیفت به چپ یک عملوند n بیتی صفر خواهد شد.

نکته: هر بار شیفت به چپ معادل ضرب در 2 است و r بار شیفت به چپ معادل ضرب در 2^r می باشد.

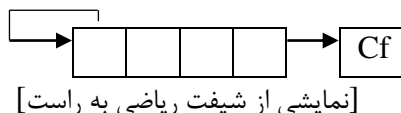
مثال:

```
mov al,11001010b
shl al,1 ; al = 10010100b and cf = 1
mov al,16
shl al,1 ; al = 32
```

۲. شیفت ریاضی (arithmetic shift):

- sar (shift arithmetic to right): شیفت ریاضی به راست. برای شیفت بیشتر از یک بار تعداد در cl قرار می گیرد:

sar عملوند, 1
sar عملوند, cl

مثال:

```
mov al,11001010b
sar al,1 ; al = 11100101b and cf = 0
```

زبان ماشین و اسمبلی

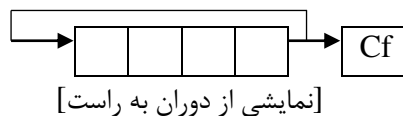
- **sal** (shift arithmetic to left): شیفت ریاضی به چپ. همانند شیفت منطقی به چپ است. برای شیفت بیشتر از یک بار تعداد در **cl** قرار می گیرد:

sal 1, عملوند
sal cl, عملوند

دستورات دوران

۱. **ror** (rotate to right): دوران به راست. برای دوران بیشتر از یک بار تعداد در **cl** قرار می گیرد:

ror 1, عملوند
ror cl, عملوند

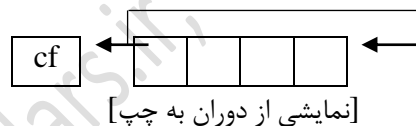
مثال:

mov al, 11001010b
ror al, 1 ; al = 01100101b and cf = 0
ror al, 1 ; al = 10110010b and cf = 1

نکته: بعد از **n** بار دوران به راست یک عملوند **n** بیتی مقدار اولیه آن بدست می آید.

۲. **rol** (rotate to left): دوران به چپ. برای دوران بیشتر از یک بار تعداد در **cl** قرار می گیرد:

rol 1, عملوند
rol cl, عملوند

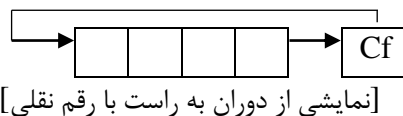

مثال:

mov al, 11001010b
rol al, 1 ; al = 10010101b and cf = 1
rol al, 1 ; al = 00101011b and cf = 1

۳. **rcr** (rotate with carry to right): دوران به راست با رقم نقلی. برای دوران بیشتر از یک بار تعداد در **cl** قرار می گیرد:

rcr 1, عملوند
rcr cl, عملوند

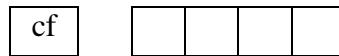

۴. **rcl** (rotate with carry to left): دوران به چپ با رقم نقلی. برای دوران بیشتر از یک بار تعداد در **cl** قرار می گیرد:

rcl 1, عملوند
rcl cl, عملوند

زبان ماشین و اسمبلی

[نمایشی از دوران به چپ با رقم نقلی]

مثال: عبارت $ax = 8bx - 16cx + 5$ را بدون استفاده از عملگر ضرب محاسبه کنید.

```
shl    bx,3 ;bx = 8bx
shl    cx,4 ;cx = 16cx
sub    bx,cx
add    bx,5
mov    ax,bx
```

مثال: عبارت $ax = 7bx + 17cx - 5$ را بدون استفاده از عملگر ضرب محاسبه کنید.

```
;7bx = 8bx - bx
;17cx = 16cx + cx
mov    si,bx
shl    bx,3
sub    bx,si ;bx = 7bx
mov    si,cx
shl    cx,4 ;cx = 16cx
add    cx,si ;cx = 17cx
add    bx,cx
sub    bx,5
mov    ax,bx
```

مثال: برنامه ای بنویسید که یک عدد را دریافت کرده و معادل آن را در مبنای 2 نمایش دهد.

```
dseg segment
msg1 db "please enter a digit:$"
msg2 db 10,13,"binary is:$"
str1 label byte
max db 6
len db ?
str1_1 db 6 dup('$')
number dw 0
ten dw 10
pkey db 10,13,"press any key...$"
dseg ends
sseg segment
dw 128 dup(0)
sseg ends
cseg segment
main proc far
assume cs:cseg,ds:dseg,ss:sseg
mov ax,dseg
mov ds,ax
lea dx,msg1
mov ah,9h
int 21h
```

```

lea    dx,str1
mov     ah,0Ah
int     21h
lea     dx,msg2
mov     ah,9h
int     21h
;*convert string to number
mov     cl,len
mov     ch,0 ;cx = len
mov     ax,0
mov     si,0
for1:   jcxz   efor1
        mov    bl,str1_1[si]
        sub    bl,48
        mov    bh,0
        mul    ten
        add    ax,bx
        inc    si
loop    for1
efor1:  mov     number,ax ;*convert to binary*****
        mov     cx,16
for2:   rol     number,1
        jc      l1
        mov     dl,'0'
        mov     ah,2h
        int     21h
        jmp     l2
l1:     mov     dl,'1'
        mov     ah,2h
        int     21h
l2:
loop    for2
lea     dx,pkey
mov     ah,9h
int     21h
mov     ah,1h
int     21h
mov     ax,4C00h
int     21h
main    endp
cseg    ends
end     main

```

فصل هفتم: توابع و زیربرنامه ها

توابع و زیر برنامه

تعریف تابع به صورت زیر انجام می پذیرد:

نام تابع `proc near/far`

بدنه تابع

`ret/retf`

نام تابع `endp`

برای فراخوانی یک تابع از دستور `call` استفاده می شود:

نام تابع `call`

تابع نوع near: تابع در سگمنت جاری قرار دارد. ثبات `cs` آدرس شروع سگمنت کد را نگه می دارد. ثبات `ip` شمارنده برنامه می باشد و تعیین کننده خط بعدی است که باید اجرا شود. دستور `call`، `ip` را در پشته قرار می دهد. و دستور `ret` دو بایت بالای پشته را بر می دارد و در `IP` قرار می دهد. بنابراین تعداد `push` و `pop` ها باید در داخل یک تابع برابر باشند.

تابع نوع far: تابع در سگمنت دیگری است. بنابراین دستور `call` چهار بایت `cs:ip` را در پشته قرار می دهد. و دستور `retf` مقدار چهار بایت بالای پشته را بر می دارد و در `cs:ip` قرار می دهد.

توابع ممکن است نیازمند ورودی و دارای خروجی باشند، دو روش برای ارسال/دریافت پارامتر به/از تابع وجود دارد:

۱. **استفاده از ثبات ها:** قبل از فراخوانی تابع پارامترها را توسط ثبات به تابع می فرستیم و تابع نیز نتیجه کار را در ثبات ها برمی گرداند. متغیرهای تعریف شده در سگمنت داده سراسری هستند (`near`).

۲. **استفاده از پشته:** قبل از فراخوانی تابع متغیرها را در پشته قرار می دهیم. در داخل تابع بدون برداشتن پارامترها از پشته بطور غیر مستقیم و توسط ثبات های `sp` و `bp` به پارامترها دسترسی پیدا می کنیم.

مثال: برنامه ای بنویسید که با استفاده از توابع ابتدا صفحه نمایش را پاک کند. سپس با چاپ یک پیام یک رشته دریافت کند و با استفاده از تابع حروف کوچک رشته را به بزرگ و بزرگ را به کوچک تبدیل کند و سپس نتیجه را چاپ کند.

```
dseg segment
msg1 db 10,13,"please enter a string:$"
msg2 db 10,13,"reverse is:$"
str1 label byte
max1 db 40
len1 db ?
str1_1 db 40 dup('$')
pkey db 10,13,"press any key...$"
dseg ends
cseg segment
main proc far
assume cs:cseg,ds:dseg
mov ax,dseg
mov ds,ax
mov es,ax
call clrscr
```

```

;*****
lea    dx,msg1
call   print
;*****
lea    dx,str1
call   read
;*****
lea    dx,msg2
call   print
;*****
mov     cl,len1
mov     ch,0 ;cx = len1
lea     si,str1_1
call    revrs
;*****
lea     dx,str1_1
call    print
;*****
lea     dx,pkey
mov     ah,9h
int     21h
mov     ah,1h
int     21h
mov     ax,4c00h
int     21h
cseg    ends
print   proc near
mov     ah,9h
int     21h
ret
print   endp
read    proc near
mov     ah,0Ah
int     21h
ret
read    endp
clrscr  proc near
mov     ch,0
mov     cl,0
mov     dh,24
mov     dl,79
mov     al,25
mov     bh,7
mov     ah,6h
int     10h

```

```

ret
clrscr endp
revrs proc near
frev:
    jcxz efrev
    cmp [si], 'A'
    jb 11
    cmp [si], 'Z'
    ja 12
    add [si], 32
    jmp 11
12:
    cmp [si], 'a'
    jb 11
    cmp [si], 'z'
    ja 11
    sub [si], 32
11:
    inc si
    loop frev
efrev:
    ret
revrs endp
end main

```

چگونگی ارسال/دریافت پارامتر به/از پشته:

push پارامتر n ام
 push پارامتر (n-1) ام
 .
 .
 .
 push پارامتر دوم
 push پارامتر اول
 call نام تابع
 pop پارامتر اول
 pop پارامتر دوم
 .
 .
 .
 pop پارامتر (n-1) ام
 pop پارامتر n ام
 .
 .

زبان ماشین و اسمبلی

نام تابع `proc near`

```
push bp
mov bp,sp
mov [bp+4],10
add [bp+6],10
```

.

دستور عملوند، $[bp+2n+2]$

```
pop bp
```

```
ret
```

نام تابع `endp`

bp	<- sp
ip	
پارامتر اول	
پارامتر دوم	
.	
.	
پارامتر (n-1) ام	
)	
پارامتر n ام	
.	
.	

و اگر تابع از نوع far باشد:

.

نام تابع `proc far`

```
push bp
mov bp,sp
mov [bp+6],10
add [bp+8],10
```

.

دستور عملوند، $[bp+2n+4]$

```
pop bp
```

```
ret
```

نام تابع `endp`

bp	<- sp
cs	
ip	
پارامتر اول	
پارامتر دوم	
.	
.	
پارامتر (n-1) ام	
)	
پارامتر n ام	
.	
.	

مثال: برنامه ای بنویسید که یک عدد را دریافت کرده و اعداد زوج کوچکتر از آن را چاپ کند.

```
dseg segment
msg1 db 10,13,"please enter a digit:$"
str1 label byte
max1 db 6
len1 db ?
str1_1 db 6 dup('$')
str2 db 6 dup('$')
ten dw 10
n dw 0
```


زبان ماشین و اسمبلی

```

    pkey  db          10,13,"press any key...$"
dseg  ends
sseg  segment
      dw  128 dup(0)
sseg  ends
cseg  segment
main  proc far
assume cs:cseg,ds:dseg,ss:sseg
      mov  ax,dseg
      mov  ds,ax
      mov  es,ax
      lea  dx,msg1
      call print
      lea  dx,str1
      call read
      ;*****
      mov  cl,len1
      mov  ch,0 ;cx = len1
      lea  si,str1_1
      call atoi
      mov  n,ax
      ;*****
w1:   cmp  ax,n
      jge  ew1
      push ax
      lea  si,str2
      call itoa
      lea  dx,str2
      call print
      pop  ax
      add  ax,2
      jmp  w1
ew1:  lea  dx,pkey
      mov  ah,9h
      int  21h
      mov  ah,1h
      int  21h
      mov  ax,4C00h
      int  21h
main  endp
print proc near
      mov  ah,9h
      int  21h
      ret

```

```

print endp
read  proc near
      mov     ah,0Ah
      int     21h
      ret
read  endp
atoi proc near
      mov     ax,0
fatoi:
      jcxz    efatoi
      mov     bl,[si]
      sub     bl,48
      mov     bh,0
      mul     ten
      add     ax,bx
      inc     si
      loop    fatoi
efatoi:
      ret
atoi endp
ittoa proc near
      mov     cx,0
witoa:
      cmp     ax,0
      je      ewito
      mov     dx,0
      div     ten
      add     dx,48
      push    dx
      inc     cx
      jmp     witoa
ewito:
fitoa:
      jcxz    efitoa
      pop     dx
      mov     [si],dl
      inc     si
      loop    fitoa
efittoa:
      mov     [si],'$'
      ret
ittoa endp
cseg  ends
end    main

```

فصل هشتم: مقایسه فایل های exe, com

فایل های اجرایی

تفاوت بین فایل های exe و com:

۱. هر دو فایل قابل اجرا توسط CPU هستند.
  ۲. اولویت فایل com از exe بیشتر است.
  ۳. فایل exe چهار سگمنت دارد ولی فایل com یک سگمنت. حجم فایل com کمتر از exe می باشد.
  ۴. در ابتدای فایل com جدول 256 بایتی بنام جدول وضعیت برنامه (PSW) قرار دارد که مشخصات فایل مثل اندازه، نسخه سیستم عامل و ... در آن ذخیره می شود.
  ۵. برنامه کاربر از خط 256 شروع می شود.
- برای تعیین شماره خط از دستور زیر استفاده می شود:

شماره خط org

256 org

مثال:

مدیریت صفحه کلید

به ازای هر کلید دو بایت در بافر صفحه کلید ذخیره می شود که یک بایت آن کد اسکی و بایت دیگر آن کد پیمایش است. خواندن کلید از بافر: تابع 10h وقفه 16h دو بایت را از بافر صفحه کلید خوانده و در ثبات های al و ah قرار می دهد.

Ah	Al	نوع کلید
کد پیمایش	کد اسکی کلید	کلید معمولی
کد پیمایش	0	کلید توسعه یافته
کد پیمایش	0E0h	کلید توسعه یافته تکراری

[جدول، تنظیمات دو بایت بافر صفحه کلید]

مثال:

```
mov    ah,10h
int     16h
cmp     al,0
jz      keyE
cmp     al,0E0h
je      keyER
```

کلید معمولی

keyE:

کد پیمایش، **ah** **cmp**

je key

keyER:

کد پیمایش، **ah** **cmp**

je keyR

بافر صفحه کلید: بافر یک حافظه موقت برای ذخیره سازی داده ها است. این بافر یک آرایه 32 بایتی است و به صورت صف حلقوی سازمان دهی شده است. متغیر های front و rear به ترتیب سر صف و ته صف را نگه می دارند. در داخل بافر صفحه کلید یازده عدد کلید ذخیره می شود.

آرایه ای با شانزده خانه در اختیار داریم و از آن بعنوان صف نام میبریم. هنگامی که پردازنده در حال پردازش و انجام عملیات باشد، کلید های وارد شده توسط کاربر در این صف ذخیره می شود. هنگامی که صف خالی است اشاره گر های rear و front که به ترتیب با r و f مشخص شده اند به خانه 0:

[illegible]
$$\overline{r=f}$$

فرض کنید کاربر ده کلید از صفحه کلید را می فشارد، هر کلید در جلوی کلید دیگر و در محلی که r به آن اشاره می کند قرار می گیرد؛ همچنین f به محل خروج و یا همان سر صف اشاره می کند:

A	F	G	G	J	R	O	V	N	B						
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--

---

f

R

زبان ماشین و اسمبلی

در نظر بگیرید که پردازش های فعلی پردازنده به اتمام می رسد و چهار حرف از حروف قرار گرفته را از صف خارج می کند و مشغول به پردازش دیگری می شود. در این حالت چهار خانه ابتدایی صف خالی خواهد شد:

				J	R	Q	V	N	B						
F					r										

این بار کاربر شش کلید را می فشارد، در این صورت اگر صف مانند یک آرایه معمولی باشد، دیگر کاربر قادر نخواهد بود که کلیدی را وارد کند، چرا که اشاره گر ته صف به انتهای صف یا به بیشترین مقدار مجاز رسیده است و این در حالیست که چهار خانه ابتدایی صف در حال حاضر خالی است. بنابراین پس از رسیدن به انتهای صف، اشاره گر r به خانه ابتدایی اشاره خواهد کرد:

				J	R	Q	V	N	B	A	C	J	S	U	O
r				f											

اگر این صف شانزده حرف را بپذیرد با ورود چهار حرف دیگر پر خواهد شد، ولی مشکلی که وجود دارد این است که مقدار هر دو اشاره گر برابر می شود و این همان شرط خالی بودن صف است، در واقع پردازنده نمی تواند تشخیص دهد که صف پر است و یا خالی است:

D	R	H	M	J	R	Q	V	N	B	A	C	J	S	U	O
f=r															

به همین دلیل در این صف فقط تا پانزده کاراکتر می پذیرد تا شرط پر و خالی بودن صف یکی نباشد:

D	R	H		J	R	Q	V	N	B	A	C	J	S	U	O
R				f											

کلید ها	کد مبنای 16	کد مبنای 10
Shift + Tab	0fh	15
Alt + Q (W,E,R,T,Y,U,I,O,P)	10h-19h	16-25
Alt + A (S,D,F,G,H,J,K,L)	1eh-26h	30-38
Alt + Z (X,C,V,B,N,M)	2ch-32h	44-50
F1 - F10	3bh-44h	59-68
Mome	47h	71
up arrow	48h	72
Page Up	49h	73
left arrow	4bh	75
right arrow	4dh	77
End	4fh	79
down arrow	50h	80
Page Down	51h	81
Insert	52h	82
Delete	53h	83
Shift + F1 (F2,...,F10)	54h-5dh	84-93
Ctrl + F1 (F2,...,F10)	5eh-67h	94-103
Alt + F1 (F2,...,F10)	68h-71h	104-113
Ctrl + Prt Scr	72h	114
Ctrl + left arrow	73h	115
Ctrl + right arrow	74h	116

زبان ماشین و اسمبلی

Ctrl + End	75h	117
Ctrl + Page Down	76h	118
Ctrl + Home	77h	119
Alt + 1 (2,3,4,5,6,7,8,9,0,')	78h-83h	120-131
Ctrl + Page Up	84h	132

[جدول کد های صفحه کلید توسعه یافته]

تست وجود کاراکتر: تابع 11h وقفه 16h تست می کند که آیا کلیدی در بافر وجود دارد یا خیر. اگر وجود داشته باشد $zf = 0$ و یک کپی از کلید در al و ah قرار می گیرد (کلید را از صف بر نمی دارد) و اگر بافر کلید نداشته باشد $zf = 1$.
 بایت وضعیت صفحه کلید: این بایت وضعیت کلیدهایی از صفحه کلید که باعث تغییر وضعیت کاراکترهای خوانده شده می شوند، مانند Alt، Ctrl، Shift و ... را نگه می دارد.
 نکته: بایت های وضعیت در BIOS ذخیره شده اند، آدرس 40:17h بایت وضعیت صفحه کلید ۸۳ کلیدی و 40:18h بایت وضعیت صفحه کلید ۱۰۱ کلیدی است.
 خواندن بایت وضعیت صفحه کلید: تابع 12h وقفه 16h بایت وضعیت صفحه کلید ۱۰۱ کلیدی را خوانده و در al قرار می دهد. همچنین تابع 2h وقفه 16h بایت وضعیت صفحه کلید ۸۳ کلیدی را خوانده در al قرار می دهد.

Insert	Capslock	NumLock	Scrolllock	Alt	Ctrl	L.shift	R.Shift
7	6	5	4	3	2	1	0

[بایت وضعیت صفحه کلید ۸۳ کلیدی]

Insert	Capslock	NumLock	Scrolllock	Ctrl+Numlock	SysRq	Alt	Ctrl
7	6	5	4	3	2	1	0

[بایت وضعیت صفحه کلید ۱۰۱ کلیدی]

مثال:

```

mov     ah,12h
int     16h
test    al,10000000b ;10000000b = 80h
jz      caps
;*print insert pressed*
...
cap:
test    al,01000000b ;01000000b = 40h
jz      num
;*print caps lock is on*
...
num:
test    al,20h
jz      scr
;*print num lock is on*
...
scr:
    
```

زبان ماشین و اسمبلی

test al,10h

jz برچسب بعد

;test can be done for 8h, 4h, 2h, 1h

...

نکته: برای خواندن از دستگاه ورودی می توان از دستور in و برای نوشتن در دستگاه خروجی می توان از دستور out استفاده کرد. این دو دستور به صورت زیر به کار میروند:

in شماره پورت، عملوند

out عملوند، شماره پورت

مثال:

in al,2F8h

out 2F8h,al

;6lh speaker system

فصل دهم: پردازش داده‌های رشته‌ای

پردازش رشته

به این خاطر که رشته‌ها در اسمبلی بسیار کاربردی بوده و بسیار از آنها استفاده می‌شود، دستوراتی مختص رشته‌ها به این زبان اضافه شده است. برای استفاده از این دستورات پیش نیازهای زیر وجود دارد:

۱. متغیرها باید در سگمنت اضافی تعریف شوند؛ بنابراین یا باید سگمنت اضافی را تعریف کنیم یا آدرس مشترک به هر دو سگمنت داده و اضافی اختصاص دهیم، برای این منظور از مجموعه سه دستور زیر استفاده می‌کنیم:

```
mov ax,data
mov ds,ax
mov es,ax
```

۲. آفست رشته مبدأ باید در SI و آفست رشته مقصد باید در DI ذخیره شود.

۳. توسط DF باید جهت پردازش رشته مشخص شود؛ اگر $DF = 0$ باشد پردازش از چپ به راست و اگر $DF = 1$ باشد پردازش از راست به چپ است. برای تغییر مقدار این بیت، دو دستور در اسمبلی وجود دارد:

```
std ;set df, df = 1
cld ;clear df, df = 0
```

۴. شبه دستور `rep (repeat)` که به منظور تکرار دستورات رشته‌ای قبل از آنها قرار می‌گیرد و به تعداد مشخص شده در CX دستور را تکرار می‌کند:

```
mov cx,تعداد
rep دستور رشته ای
```

دستورات پردازش رشته

همه دستورات پردازش رشته می‌توانند در سه حالت `byte`، `word` و `double word` استفاده شوند:

۱. `movs (move string)`: به سه صورت `movsb`، `movsw` یا `movsd` استفاده می‌شود و 1، 2 یا 4 بایت از رشته مبدأ که آفست آن در SI است را به رشته مقصد که آفست آن در DI است، کپی می‌کند. اگر $DF = 0$ باشد به SI و DI، به مقدار 1، 2 یا 4 واحد اضافه می‌کند و اگر $DF = 1$ باشد به همین مقدار از آنها کم می‌کند.

مثال:

```
str1 db 100 dup('*')
str2 db 100 dup(?)
;for(i = 0,i < 100,i++) style
lea si,str1
lea di,str2
cld
mov cx,100 ;or cx,50 or cx,25
rep movsb ;*or movsw or movsd
;now str2 = str1 = '***...*'
;or code can be like this:
;for(i = 100 , i > 0 , i--) style
lea si,str1
add si,99
lea di,str2
```

str1	'*'
str1+1	'*'
str1+2	'*'
	.
	.
str1+99	'*'
	.
	.
str2	?
str2+1	?
str2+2	?
	.
	.


```
add    di,99
std
mov     cx,100
rep     movsb
```

str2+99 ?

مثال: برنامه ای بنویسید که دو رشته را دریافت کند و رشته دوم را به انتهای رشته اول چسبانده و نتیجه را چاپ کند.

```
dseg segment
msg1 db 10,13,"please enter a string:$"
str1 label byte
max1 db 80
len1 db ?
str1_1 db 80 dup('$')
str2 label byte
max2 db 40
len2 db ?
str2_2 db 40 dup('$')
msg2 db 10,13,"merge of two strings is:$"
pkey db 10,13,"press any key...$"
dseg ends
```

```
cseg segment
main proc far
assume cs:cseg,ds:dseg,es:dseg
```

```
mov     ax,dseg
mov     ds,ax
mov     es,ax
lea     dx,msg1
mov     ah,9h
int     21h
lea     dx,str1
mov     ah,0ah
int     21h
lea     dx,msg1
mov     ah,9h
int     21h
lea     dx,str2
mov     ah,0Ah
int     21h
lea     si,str2_2
lea     di,str1_1
mov     cl,len1
mov     ch,0
add     di,cx
mov     cl,len2
rep     movsb
lea     dx,msg2
mov     ah,9h
```

زبان ماشین و اسمبلی

```
int    21h
lea     dx, str1_1
mov     ah, 9h
int     21h
lea     dx, pkey
mov     ah, 9h
int     21h
mov     ah, 1h
int     21h
mov     ax, 4C00h
int     21h
main    endp
cseg    ends
        end main
```

۲. `cmps` (compare string): به سه صورت `cmpsb`، `cmpsw` یا `cmpsd` استفاده می شود و 1، 2 یا 4 بایت از رشته مبدأ که آفست آن در `si` است را با رشته مقصد که آفست آن در `di` است، مقایسه می کند. در نتیجه این مقایسه ثبات `flags` تحت تاثیر قرار می گیرد. اگر $df = 0$ باشد به `si` و `di`، به مقدار 1، 2 یا 4 واحد اضافه می کند و اگر $df = 1$ باشد به همین مقدار از آنها کم می کند.

نکته: جهت بررسی برابری یا نابرابری دو رشته دو دستور `repe` و `repne` جایگزین دستور `rep` می شود. دستور `repe` مقایسه را تا زمانی تکرار می کند که کاراکترها برابر باشند و `CX` برابر صفر نباشد. به محض غلط شدن یکی از این دو شرط، حلقه تمام می شود. اگر $CX = 0$ شود و حلقه تمام شود، یعنی دو رشته با هم کاملاً برابرند. دستور `repne` نیز مقایسه را تا زمانی تکرار می کند که کاراکترها برابر نباشند و `CX` برابر صفر نباشد. به محض غلط شدن یکی از این دو شرط، حلقه تمام می شود.

مثال:

```
lea     si, str1
lea     di, str2
mov     cx, 100
repe    cmpsb
```

۳. `scas` (scan string): به سه صورت `scasb`، `scasw` یا `scasd` استفاده می شود و `al`، `ax` یا `eax` را با رشته ای که آفست آن در `di` است، مقایسه می کند. اگر $df = 0$ باشد به `di` به مقدار 1، 2 یا 4 واحد اضافه می کند و اگر $df = 1$ باشد به همین مقدار از آن کم می کند.

مثال: برنامه ای بنویسید که دو رشته را دریافت کرده، آنها را مقایسه کند و در انتها پیام مناسبی چاپ کند.

```
.model small
.data
msg1    db          10,13,"please enter a string:$"
msg2    db          10,13,"equal$"
msg3    db          10,13,"not equal$"
str1     label byte
max1     db          40
len1     db          ?
str1_1   db          40 dup('$')
str2     label byte
```

```
max2 db 40
len2 db ?
str2_2 db 40 dup('$')
```

.code

main proc far

```
mov ax,@data
```

```
mov ds,ax
```

```
mov es,ax
```

```
lea dx,msg1
```

```
mov ah,9h
```

```
int 21h
```

```
lea dx,str1
```

```
mov ah,0Ah
```

```
int 21h
```

```
lea dx,msg1
```

```
mov ah,9h
```

```
int 21h
```

```
lea dx,str2
```

```
mov ah,0Ah
```

```
int 21h
```

```
;*****
```

```
mov cl,len1
```

```
cmp cl,len2
```

```
jne l1
```

```
lea si,str1_1
```

```
lea di,str2_2
```

```
mov ch,0
```

```
repe cmpsb
```

```
jne l1
```

```
lea dx,msg2
```

```
mov ah,9h
```

```
int 21h
```

```
jmp l2
```

```
l1:
```

```
lea dx,msg3
```

```
mov ah,9h
```

```
int 21h
```

```
l2:
```

```
;*****
```

```
mov ax,4C00h
```

```
int 21h
```

main endp

end main

زبان ماشین و اسمبلی

۴. `lods` (`load string`): به سه صورت `lods`, `lodsb` یا `lodsw` استفاده می شود و 1، 2 یا 4 بایت از رشته ای که آفست آن در `si` است را در `ax` یا `eax` بار می کند. اگر `df = 0` باشد به `si` به مقدار 1، 2 یا 4 واحد اضافه می کند و اگر `df = 1` باشد به همین مقدار از آن کم می کند.

۵. `stos` (`store string`): به سه صورت `stos`, `stosw` یا `stosd` استفاده می شود و `ax` یا `eax` را در رشته ای که آفست آن در `di` است ذخیره می کند. اگر `df = 0` باشد به `si` به مقدار 1، 2 یا 4 واحد اضافه می کند و اگر `df = 1` باشد به همین مقدار از آن کم می کند.

زبان ماشین و اسمبلی

چند نمونه تمرین:

۱- برنامه ای بنویسید که یک عدد را دریافت کند مشخص کند اول هست یا خیر

```
data segment
    msg1      db      10,13,"please enter a digit:$"
    str1      label byte
    max1      db      6
    len1      db      ?
    str1_1    db      6 dup('$')
    str2      db      10,13,"digit is prime:$"
    str3      db      10,13,"digit is not prime$"
    ten       dw      10
    n         dw      0
    sum       dw      0
    pkey      db      10,13,"press any key...$"
ends
stack segment
    dw 128 dup(0)
ends
code segment
start:
    mov     ax,data
    mov     ds,ax
    mov     es,ax
    ;*****
    lea     dx,msg1
    call    print
    lea     dx,str1
    call    read
    ;*****
    mov     cl,len1
    mov     ch,0 ;cx = len1
    lea     si,str1_1
    call    atoi
    mov     n,ax
    ;*****
    mov     di,2
w1:
    cmp     di,n
    jge     ew1
    mov     ax,n
    mov     dx,0
    div     di
    cmp     dx,0
```

```

jne aval
jmp naval
aval: inc di
jmp w1
ew1:
lea dx, str2
call print
jmp l11
naval:
lea dx, str3
call print
l11:
lea dx, pkey
mov ah, 9h
int 21h
mov ah, 1h
int 21h
mov ax, 4C00h
int 21h
ends
print proc near
mov ah, 9h
int 21h
ret
print endp
read proc near
mov ah, 0Ah
int 21h
ret
read endp
atoi proc near
mov ax, 0
fatoi:
jcxz efatoi
mov bl, [si]
sub bl, 48
mov bh, 0
mul ten
add ax, bx
inc si
loop fatoi
efatoi:
ret
atoi endp
itoa proc near

```

زبان ماشین و اسمبلی

```

mov     cx,0
witoa:
cmp     ax,0
je      ewito
mov     dx,0
div     ten
add     dx,48
push    dx
inc     cx
jmp     witoa
ewito:
fitoa:
jcxz    efitoa
pop     dx
mov     [si],dl
inc     si
loop    fitoa
efitoa:
mov     [si],'$'
ret
ittoa   endp
end start ; set entry point and stop the assembler.

```

۱- مثال برنامه ای بنویسید که یک عدد را دریافت کند مشخص کند کامل است یا خیر؟

```

data segment
msg1    db 10,13,"please enter a digit:$"
str1    label byte
max1    db 6
len1    db ?
str1_1   db 6 dup('$')
str2     db 10,13,"digit is complete:$"
str3     db 10,13,"digit is not complete$"
ten      dw 10
n        dw 0
sum      dw 0
pkey     db 10,13,"press any key...$"
ends
stack segment
dw 128 dup(0)
ends
code segment
start:
mov     ax,data
mov     ds,ax

```

```

mov     es,ax
;*****
lea     dx,msg1
call    print
lea     dx,str1
call    read
;*****
mov     cl,len1
mov     ch,0 ;cx = len1
lea     si,str1_1
call    atoi
mov     n,ax
;*****
w1:     mov     di,1

        cmp     di,n
        jge     ew1
        mov     ax,n
        mov     dx,0
        div     di
        cmp     dx,0
        jne     rep1
        add     sum,di
        rep1:inc di
        jmp     w1
        ew1:
        mov     ax,n
        cmp     ax,sum
        je      comp
        lea     dx,str3
        call    print
        jmp     111
        comp:
        lea     dx, str2
        call    print
111:    lea     dx,pkey
        mov     ah,9h
        int     21h
        mov     ah,1h
        int     21h
        mov     ax,4C00h
        int     21h
ends
print   proc near
        mov     ah,9h

```


زبان ماشین و اسمبلی

```

        int      21h
        ret
print   endp
read   proc near
        mov     ah,0Ah
        int     21h
        ret
read   endp
atoi  proc near
        mov     ax,0
fatoi:
        jcxz    efatoi
        mov     bl,[si]
        sub     bl,48
        mov     bh,0
        mul     ten
        add     ax,bx
        inc     si
        loop    fatoi
efatoi:
        ret
atoi  endp
itoa   proc near
        mov     cx,0
witoa:
        cmp     ax,0
        je      ewito
        mov     dx,0
        div     ten
        add     dx,48
        push    dx
        inc     cx
        jmp     witoa
ewito:
fita:  jcxz    efita
        pop     dx
        mov     [si],dl
        inc     si
        loop    fita
efita: mov     [si],'$'
        ret
itoa   endp
end start ; set entry point and stop the assembler.

```

زبان ماشین و اسمبلی

۳-مثال: برنامه ای بنویسید که یک عدد و یک مبنا را دریافت کند و عدد را به مبنا ی مورد نظر برده و نشان دهد.

```
data segment
    msg1 db 10,13,"please enter a digit:$"
    s1 label byte
        max1 db 6
        len1 db ?
    str1 db 6 dup('$')
    msg2 db 10,13,"convert is:$"
    msg3 db 10,13,"please enter a base number:$"
    sign dw 0
    n dw 0
    ten dw 10
    r dw 0
    pkey db 10,13,"press any key...$"
ends
stack segment
    dw 128 dup(0)
ends
code segment
start:
; set segment registers:
    mov ax, data
    mov ds, ax
    mov es, ax
; print msg1
    lea dx,msg1
    mov ah,9
    int 21h
; read string s1=number
    lea dx,s1
    mov ah,0ah
    int 21h
;*****convert string to number*****
    mov cl,len1
    mov ch,0 ;cx=len1
    lea si,str1
    call atoi
    mov n,ax
    lea dx,msg3
    mov ah,9
    int 21h
    lea dx,s1
    mov ah,0ah
    int 21h
```

```

;*****convert base string to number *****
lea si,str1
mov cl,len1
mov ch,0
call atoi
mov r,ax
;*****
lea dx,msg2
mov ah,9
int 21h
mov ax,n
;*****convert digit to base r****
mov cx,0
w1: cmp ax,0
    je ew1
    mov dx,0
    div r
    add dx,48
    cmp dx,58
    jb l1
    add dx,7
l1:  push dx
    inc cx
    jmp w1
ew1:
f2:jcxz ef2
    pop dx
    mov ah,2
    int 21h
loop f2
ef2:
lea dx, pkey
mov ah, 9
int 21h ; output string at ds:dx
; wait for any key....
mov ah, 1
int 21h
mov ax, 4c00h ; exit to operating system.
int 21h
ends
atoi proc near
    mov ax,0
    cmp [si], '+'
    je m1
    cmp [si], '-'

```

```

jne m3
mov sign,1
m1: inc si
    dec cx
m3:
f1: jcxz ef1
    mov bl,[si]
    sub bl,48
    mul ten
    mov bh,0
    add ax,bx
    inc si
    loop f1
ef1:
cmp sign,1
jne m2
neg ax
m2: mov sign,0
ret

```

atoi endp

end start ; set entry point and stop the assembler.

۴-مثال برنامه ای بنویسید که یک عدد را گرفته تمامی اعداد کامل کوچکتر از آن را چاپ کند.

```

data segment
msg1 db 10,13,"please enter a digit:$"
s1 label byte
    max1 db 6
    len1 db ?
str1 db 6 dup('$')
str2 db 6 dup('$')
ten dw 10
n dw 0
temp dw 0
sum dw 0
pkey db 10,13,"press any key...$"

```

ends

stack segment

```
dw 128 dup(0)
```

ends

code segment

start:

; set segment registers:

```
mov ax, data
```

```
mov ds, ax
```

```
mov es, ax
```

; add your code here

```

lea dx,msg1
call print
lea dx,s1
call read
lea si,str1
mov cl,len1
mov ch,0 ;cx=le1
call atoi
mov n,ax
mov di,2
w2: cmp di,n
    jge ew2
mov sum,0
mov bx,1
mov temp,di
shr temp,1
w1: cmp bx,temp
    jg ew1
    mov ax,di
    mov dx,0
    div bx
    cmp dx,0
    jne l1
    add sum,bx
l1: inc bx
    jmp w1
ew1:
    mov ax,di
    cmp sum,ax
    jne l2
    lea si,str2
    call itoa
    lea dx,str2
    call print
    l2: inc di
    jmp w2
ew2: lea dx, pkey
    mov ah, 9
    int 21h ; output string at ds:dx
    ; wait for any key....
    mov ah, 1
    int 21h
    mov ax, 4c00h ; exit to operating system.
    int 21h
ends

```

```
print proc near
    mov ah,9
    int 21h
    ret
print endp
read proc near
    mov ah,0ah
    int 21h
    ret
read endp
atoi proc near
    mov ax,0
    fatoi:jcxz efatoi
        mov bl,[si]
        sub bl,48
        mov bh,0
        mul ten
        add ax,bx
        inc si
    loop fatoi
    efatoi:
    ret
atoi endp
itoa proc near
    mov cx,0
    witoa: cmp ax,0
        je ewitoa
        mov dx,0
        div ten
        add dx,48
        push dx
        inc cx
    jmp witoa
    ewitoa:
    fa:jcxz efa
        pop dx
        mov [si],dl
        inc si
    loop fa
efa: mov [si],''
    inc si
    mov [si],'$'
    ret
itoa endp
end start ; set entry point and stop the assembler.
```


۱. [زبان کامپیوترهای شخصی IBM و برنامه نویسی ماشین - پتر ایبل](#)
۲. [برنامه نویسی اسمبلی در کامپیوترهای سازگار با - x86 مزیدی](#)
۳. [مرجع کامل برنامه نویسی به زبان اسمبلی از ۸۰۸۶ تا پنتیوم. مهندس عین الله جعفر نژاد قمی](#)

saeidi_reza@yahoo.com
<http://www.idars.ir>